

Sergiusz Prokurat

Centrum Studiów Polska-Azja

**ZMIANY W STRUKTURZE GEOGRAFICZNEJ
HANDLU ZAGRANICZNEGO INDONEZJI
WSKUTEK KRYZYSU ROKU 1997
W REGIONIE I POZA REGIONEM ASEAN**

1. Wstęp

Indonezja, z którą Polska ma liczne kontakty handlowe, to największy pod względem terytorium kraj ASEAN. Jest nie tylko partnerem handlowym, ale także największym odbiorcą polskiego przemysłu zbrojeniowego w Azji¹. Również dla krajów UE jest to ważny rynek zbytu. Łączny udział UE w imporcie Indonezji w 2008 r. wyniósł 10,7%, czyli ok. 8 mld euro (z wyłączeniem ropy i gazu). Ten wynik oznacza 4. miejsce UE po ASEAN, Chinach i Japonii, których udział wynosi odpowiednio 23,1, 15,2 i 14,7%. W latach 2000-2007 eksport UE do Indonezji rósł w średnim tempie 6,6% rocznie. W tym samym okresie eksport indonezyjski do UE rósł nieco wolniej i wyniósł w 2008 r. 11,8 mld euro. Jakkolwiek rynek indonezyjski pozostaje mniej interesujący z punktu widzenia Unii Europejskiej niż inne kraje w tym regionie, takie jak np. Singapur czy Malezja, gdzie eksport unijny wzrósł w latach 2000-2006 odpowiednio o 24 i 20%, to UE jest największym eksporterem do Indonezji, wyprzedzając zarówno Japonię, jak i USA.

Indonezja jest też jednym z krajów, które wymienione zostały w znanej publikacji Banku Światowego z 1993 r. zatytułowanej: *The East Asian Miracle: The Economic Growth and Public Policy*². Poprzez użyte w tym opracowaniu określenie „azjatycki cud” rozumie się wysoki wzrost gospodarczy i zmniejszenie nierówności dochodów wśród ludzi. Sytuacja wydawała się na tyle optymistyczna, że po-

¹ Więcej na ten temat w: S. Prokurat, *Polska-Indonezja*, „Stosunki Międzynarodowe” 2009 nr 2.

² World Bank, *The East Asian Miracle: The Economic Growth and Public Policy*, Washington 1993.

wszechnie zdecydowano się nazywać prężnie rozwijające się kraje wschodnioazjatyckie „azjatyckimi tygrysami”. Istotnie na początku lat 90. cały świat zaczął spoglądać na „azjatyckie tygrysy” z podziwem oraz z zazdrością, więc nie może dziwić, że w latach 90. to właśnie kraje tworzące wspólnotę ASEAN składały się na najszybciej rozwijający się region na świecie. Indonezja należy do ASEAN od 1967 r., będąc jednym z krajów założycielskich³.

Podstawową dziedziną współpracy krajów zrzeszonych w ASEAN zawsze była i wciąż jest wymiana handlowa. Jednak nie wszystkie państwa optymistycznie podchodzą i podchodziły do kwestii liberalizacji handlu w regionie ASEAN. Zwłaszcza Indonezja obawia się zalania rynku krajowego importowanymi produktami oraz problemów ekonomicznych wywołanych potencjalnym kryzysem międzynarodowym.

Gdy w roku 1997 kryzys ekonomiczny uderzył w azjatyckie systemy gospodarcze, hamując tempo wzrostu gospodarczego, wytworzyło się napięcie na arenie międzynarodowej oraz pomiędzy krajami w regionie ASEAN. Uznaje się, że kryzys rozpoczął się w Tajlandii, rozprzestrzeniając się następnie na sąsiednie kraje należące do wspólnoty ASEAN, z czasem sięgając nawet Korei Południowej. Początkowe kłopoty tajlandzkiego bahta przeobraziły się w załamanie prawie wszystkich gałęzi gospodarki i rozprzestrzeniły na zasadzie „efektu domina” na cały region. Apogeum „azjatyckiego kryzysu bankowego”, jak się go nazywa, miało miejsce na przełomie lat 1997 i 1998. Kryzys szczególnie dał się we znaki Indonezji, Tajlandii, Malesji i Korei Południowej. Tajlandia odczuła kryzys z powodu przeinwestowania środków finansowych, co spowodowało akumulację zagranicznego długu w wysokości 120 miliardów dolarów oraz zapaści na rynku kredytowym (tzw. *credit crunch*)⁴. W przypadku Malesji kryzys spowodowany był przesadnymi ambicjami politycznymi, z czym wiązały się inwestycje w wyjątkowo pieniężnie chłonne projekty, takie jak zbudowanie Petronas Twin Towers w Kuala Lumpur czy nowego centrum administracyjnego Malesji – Putrajaya lub inwestycji w największe lotnisko w Azji – Kuala Lumpur International Airport⁵. Konsekwencją trwonienia dewiz na te projekty był, przede wszystkim, wielki deficyt w saldzie obrotów bieżących, który zagroził kursowi ringgita. W Korei Południowej kryzys nadszedł ze względu na praktykowany przez przedsiębiorców *moral hazard*⁶, czyli po-

³ B. Eccleston, M. Dawson, D. McNamara, *The Asia-Pacific Profile*, London 1998, s. 6-20.

⁴ G. Kaufman, T. Krueger, W. Hunter, *The Asian Financial Crisis: Origins, Implications and Solutions*, Boston 1999, s. 195-196; World Bank, *The Credit Crunch in Thailand during the 1997-98 Crisis*, 1998, <http://www.worldbank.org/research/interest/conf/past/papersnov30-dec2/PAPBKK.pdf>, 14 kwietnia 2009.

⁵ M. Corden, *The Asian Crisis: a perspective after ten years*, „Asian-Pacific Economic Literature” 2007 nr 21, s. 10.

⁶ Więcej o samym zjawisku pokusy nadużycia w: A. Dembe, L. Boden, *Moral hazard: A question of Morality?*, „New Solutions” 2000 nr 10, s. 257-279.

kusę nadużycia, zasadzającą się na abolicji finansowej instytucji pożyczkowych dokonywanej przez rząd i bank centralny. Wskutek tego, gdy ponoszący ryzyko doszli do przekonania, że nie będą musieli ponosić całkowitej odpowiedzialności za straty, pojawiła się silna zachęta do ryzykownego zadłużania się⁷.

W Indonezji, poza sztywnym reżimem walutowym i problemami instytucjonalnymi, u podstaw kryzysu legły zobowiązania krótko- i długoterminowe⁸. Zobowiązania krótkoterminowe często przewyższały rezerwy walutowe, co zagrażało stabilności finansowania, podczas gdy problem zobowiązań długoterminowych wynikał z zaburzeń na rynku, co w końcu doprowadziło do niewydolności gospodarki. Podobnie jak inne waluty regionu na początku lipca 1997 r. także indonezyjska rupia znalazła się pod silną presją. Bank Indonezji próbował bronić waluty krajowej, przeznaczając na ten cel 1,5 mld dol. w ciągu miesiąca⁹. Interwencja okazała się nieskuteczna – kapitał nieustannie wypływał z kraju. 14 sierpnia Bank Indonezji zdecydował się ostatecznie uwolnić kurs rupii i zaczęła ona szybko tracić na wartości. Efektem tego były „runy na banki” i zapaść gospodarcza. Choć stabilizacja została osiągnięta już w 1998 r., to od czasu wystąpienia kryzysu gospodarka Indonezji nie jest w stanie powrócić do szybkiego wzrostu, jaki odnotowywała na początku lat 90. Hill Hall – znawca ekonomii Indonezji – pisał, że kryzys spowodował zupełne załamanie się gospodarki indonezyjskiej¹⁰. Jego zdaniem wskutek tego kryzysu Indonezja ucierpiała najbardziej ze wszystkich krajów, zarówno pod względem gospodarczym, jak i na płaszczyznach społecznej oraz politycznej. Istotnie, w 1998 r. decyzją władz z powodu niewypłacalności zamkniętych zostało 30 banków indonezyjskich. Skutkiem całej zapaści w sektorze finansowym był kryzys w sferze realnej gospodarki. W 1998 r. PKB Indonezji skurczył się o 13%¹¹. Wzrost inflacji, spadek realnych wynagrodzeń i rosnące bezrobocie wywołały fale społecznego niepokoju i zakończyły się zmianą władzy¹². 21 maja 1998 r., po 32 latach sprawowania władzy, generał Suharto złożył rezygnację z pełnienia funkcji prezydenta Indonezji i rozpoczął się proces demokratyzacji kraju.

Trudności pojawiły się również w handlu międzynarodowym. W wyniku problemów z kursem rupii indonezyjskiej wiele transakcji związanych z eksportem i importem zostało anulowanych. Ciężko było określić stałe ceny eksportowanych i

⁷ C. Rhee, J. Lee, *Crisis and recovery: what we have learned from Korean experience?*, „Asian Economic Policy Review” 2007 nr 2, s. 146-164.

⁸ W. Koziół, *Instytucjonalne uwarunkowania kryzysu azjatyckiego*, „Problemy Zarządzania” 2003 nr 3, s. 100.

⁹ P. Chmielowski, *Doraźne środki zaradcze w walce z kryzysem walutowym – z doświadczeń tygrysów azjatyckich*, „Bank i Kredyt”, listopad-grudzień 2006, s. 48-49.

¹⁰ H. Hill, *The Indonesian Economy*, Cambridge 2000, s. 14.

¹¹ Kupiecka E., *Kryzys finansowy w Indonezji w latach 1997-1998*, „Materiały i Studia”, NBP, 2003, nr 167, s. 20.

¹² W. Małecki, A. Sławiński, R. Piasecki, U. Żulawska, *Kryzysy walutowe*, Warszawa 2001, s. 134.

importowanych produktów ze względu na ciągle zmieniający się kurs rupii indonezyjskiej względem dolara amerykańskiego. Istotne były też problemy z płynnością środków płatniczych. Większość indonezyjskich L/C (*letter of credit*) nie było przyjmowanych przez obce banki¹³. Kiedy L/C nie były akceptowane, w sposób oczywisty prowadziło to do przyblokowania produkcji ze wszystkimi tego konsekwencjami. Problemy te mogły doprowadzić do zahamowania indonezyjskiego handlu międzynarodowego na dłuższy czas. Pytanie, które należy postawić w tym kontekście, brzmi, czy widoczna jest zmiana w rozwoju i wydajności handlu zagranicznego z okresu sprzed kryzysu 1997 r. i od jego nadejścia oraz czy kryzysy walutowe odbijają się na handlu zagranicznym w regionie ASEAN?

2. Teorie handlu zagranicznego

Handel międzynarodowy, czyli wymiana kapitału, usług bądź dóbr pomiędzy państwami, jest dla wielu krajów kluczowym czynnikiem generującym PKB. Celem każdej teorii handlu międzynarodowego jest wyjaśnienie, dlaczego i w jaki sposób kraje decydują się otworzyć swoją gospodarkę na handel międzynarodowy, czyli dokonywać na rynku międzynarodowym transakcji sprzedaży (eksportu) oraz kupna (importu) pewnych towarów. Jak zauważa W. Aniol: „Państwa starają się utrzymać lub poprawić swoje położenie geoekonomiczne, przeciwdziałając swej marginalizacji lub dążąc do przemieszczenia się z peryferii do centrum gospodarki światowej”¹⁴. Na tej podstawie łatwo wysunąć wniosek, że teorie handlu zagranicznego, w formie modeli teoretycznych, bywają przydatne przy analizowaniu skutków zmian na rynku międzynarodowym oraz pozwalają analizować m.in. efekty, jakie wynikają z użycia mechanizmów celnych pomiędzy krajami¹⁵.

Istnieją co najmniej trzy grupy teorii handlu międzynarodowego¹⁶. Pierwsza grupa teorii, zwanych klasycznymi, zakłada, że handel międzynarodowy ponadkrajowy odbywa się z powodu bądź absolutnej przewagi (Adam Smith), bądź przewagi komparatywnej (John Stuart Mill) i kosztów komparatywnych (David Ricardo). Druga grupa teorii, czyli teorie neoklasyczne, wśród których mieści się teoria proporcji w zasobach (Eli Hecksher i Bertil Ohlin), zakłada, że w handlu międzynarodowym kraje specjalizują się w tych towarach, które łatwiej jest im produkować. Tam, gdzie występuje nadmiar taniej siły roboczej, wśród towarów eksportowych

¹³ Takie informacje podaje indonezyjska prasa, m.in.: *Jepang Diminata Bantuan Atasi Utang Swata*, Kompas, 23.01.1998.

¹⁴ W. Aniol, *Geoekonomiczne dylematy w polityce współczesnych państw*, „Studia Europejskie” 2002 nr 2, s. 10-11.

¹⁵ P. Krugman, M. Obstfeld, *International Economics: Theory and Policy*, Addison-Wesley, 1997, s. 3.

¹⁶ D. Appleyard, A. Field, *International Economics*, Chicago 1998; D. Salvador, *International Economics*, New York 2004; M. Chacholiades, *International Economics*, Singapore 1990.

przeważają te, które wymagają dużego nakładu pracy. Te kraje, które siły roboczej w nadmiarze nie mają, dysponując w zamian kapitałem, produkują i sprzedają wyroby kapitałochłonne. Trzecia grupa teorii to teorie alternatywne, wyjaśniające fenomen handlu międzynarodowego, kładąc nacisk na inne czynniki. Wśród tych teorii najważniejsze to: często podważana przez ekonomistów koncepcja „cyklu życia produktu” (Raymond Vernon), koncentrująca się na innowacji samego produktu¹⁷, teoria „luki technologicznej” (Michael Posner), zasadzająca się na nierównomiernym rozłożeniu potencjału technologicznego w skali krajów, gałęzi czy firm¹⁸, a także teoria konkurencyjności międzynarodowej (Michael Porter)¹⁹. Zwłaszcza ta ostatnia z koncepcji wykazuje, że państwowo zależy na wzroście eksportu produkowanych u siebie produktów, więc wspierają własne inwestycje i przedsiębiorstwa na zagranicznych rynkach, stosując, gdy trzeba, mechanizmy celne oraz limity importowe.

Jak widać, handel międzynarodowy jest ściśle związany z procesami mającymi miejsce na rynku międzynarodowym. W trakcie rozwoju kraje nie tylko dążą do ustanowienia bilateralnych stosunków dotyczących handlu międzynarodowego, ale także multilateralnych. W przypadku tych ostatnich w grę wchodzi często zbiorcze umowy lub organizacje, które zobligowane są do regulacji tych kwestii na rynku międzynarodowym. Jako przykłady mogą posłużyć GATT lub WTO²⁰.

Handel międzynarodowy jest ważnym stimulatorem wzrostu ekonomicznego kraju, gdyż daje dostęp do rzadkich zasobów występujących na rynku światowym, zwiększa dochód kraju i powoduje wzrost efektywności produkcji, gdyż krajowi producenci zmuszeni są do konkurencji z zagranicznymi producentami²¹. Aby mieć dostęp do wszystkich zysków i dobrodziejstw wynikających z handlu międzynarodowego, państwa powinny realizować politykę gospodarki otwartej, zgodnej z badaniami empirycznymi, których dokonał Bela Balassa²².

Jedną z najważniejszych cech charakterystycznych współczesnej gospodarki światowej jest wysoka dynamika handlu międzynarodowego. W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat handel międzynarodowy rozwijał się w znacznie szybszym tempie niż światowy produkt, w efekcie czego w ciągu dziesięcioleci bardzo mocno wzrósł udział wymiany handlowej w globalnym PKB – z ok. 8% w latach 50. XX wieku do prawie 30% w ostatnich kilku latach. Wśród podstawowych czynników, jakie przyczyniły się do tego zjawiska, można wymienić liberalizację handlu międzynarodowego, rosnące powiązania kapitałowe pomiędzy krajami, jak rów-

¹⁷ T. Rynarzewski, A. Zielińska-Głębocka, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Teoria wymiany i polityki handlu międzynarodowego*, Warszawa 2006, s. 156-158.

¹⁸ J. Rymarczyk, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, Warszawa 2006, s. 36.

¹⁹ Więcej na temat tej teorii w: M. Porter, *The Competitive Advantage of Nations*, London 1990.

²⁰ The General Agreement on Tariffs and Trade oraz World Trade Organization.

²¹ M. Todaro, *Economic Development*, New York 2000, s. 474.

²² Więcej w: B. Balassa, *The Newly Industrialising Countries in The World Economy*, Oxford 1981.

niez postęp technologiczny. W chwili obecnej nowym trendem, który pojawił się zgodnie z przewidywaniami teorii, jest osiągnięcie przez wymianę handlową skali ogólnoświatowej w związku ze zjawiskiem globalizacji oraz integracja państw w region (np. ASEAN czy UE), którego celem jest zintensyfikowanie wymiany ekonomicznej oraz skuteczniejsza ochrona własnych interesów.

3. Hipoteza badań i metoda badawcza

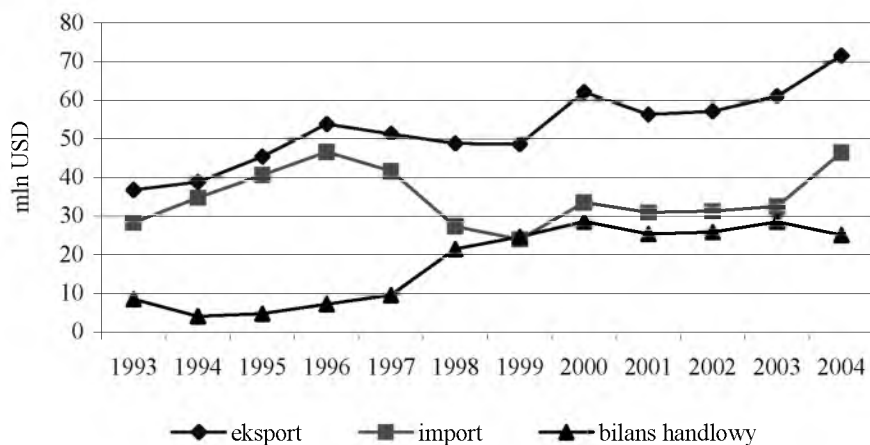
Celem tego opracowania jest sprawdzenie, czy kryzys z roku 1997 wpłynął na rozwój handlu zagranicznego Indonezji i czy pojawiła się znaczna różnica w tej strukturze pomiędzy okresem przed kryzysem oraz od momentu wystąpienia kryzysu w roku 1997. Aby zweryfikować hipotezę główną i odpowiedzieć na pytanie będące celem tego opracowania, trzeba sprawdzić trzy możliwe warianty dla postawionej hipotezy głównej. Hipoteza numer 1 (H1) zakłada, że struktura handlu Republiki Indonezji mieści się wyłącznie w ramach strefy ASEAN i nie było różnicy w rozwoju handlu zagranicznego, jeżeli chodzi zarówno o eksport, import, jak i o bilans handlowy przed kryzysem i po kryzysie. Hipoteza numer 2 (H2) zakłada, że struktura handlu Republiki Indonezji mieści się wyłącznie poza strefą ASEAN i nie było różnicy w rozwoju handlu zagranicznego, jeżeli chodzi zarówno o eksport, import, jak i o bilans handlowy przed kryzysem i po kryzysie. Hipoteza numer 3 (H3) zakłada, że struktura handlu Republiki Indonezji mieści się zarówno w strefie ASEAN, jak i poza nią oraz że nie było różnicy w rozwoju handlu zagranicznego, jeżeli chodzi zarówno o eksport, import, jak i o bilans handlowy przed kryzysem i po kryzysie. Wszystkie trzy hipotezy zostają skonfrontowane z trzema wskaźnikami handlu zagranicznego, do których się odnoszą, czyli z: importem, eksportem oraz bilansem handlowym, co razem daje dziewięć możliwości przedstawionych w tab. 2 jako wynik testu hipotetycznego.

Do przeprowadzenia analizy użyte zostały statystyki zawarte w oficjalnych publikacjach sekretariatu ASEAN²³. Wykorzystano trzy wskaźniki statystyczne Indonezji powiązane z handlem międzynarodowym: import, eksport oraz bilans handlowy, zarówno względem regionu ASEAN, jak i względem państw znajdujących poza tym regionem. Wskaźniki te przedstawione są również na rys. 1-3. Aby porównać stan sprzed kryzysu z roku 1997, dane dotyczące handlu zagranicznego zostały podzielone na trzy okresy: lata 1993-1996, lata 1998-2001 oraz lata 2002-2004, z pełnym pominięciem roku 1997, w którym wystąpiła zapaść wszystkich wskaźników ekonomicznych Republiki Indonezji. Do analizy danych użyta została metoda porównawcza pokazująca średnie tempo zmian w czasie dla każdego z okresów.

²³ Statystyki dostępne na stronie internetowej sekretariatu ASEAN: www.aseansec.org.

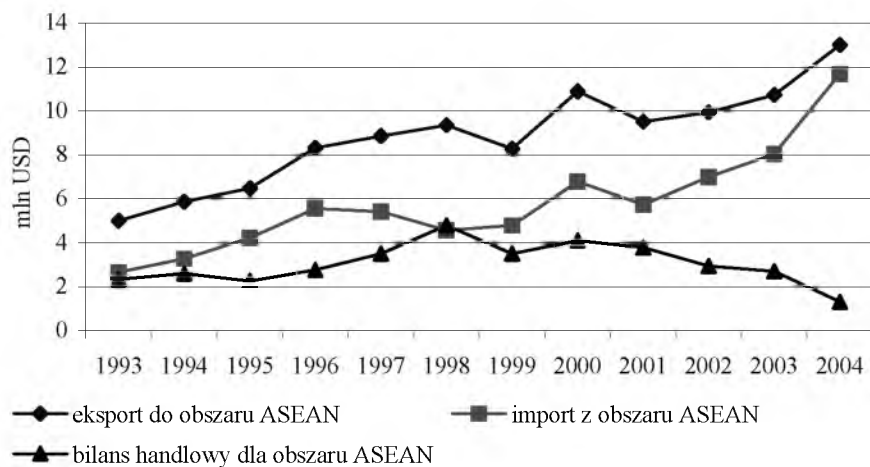
4. Indonezyjski handel zagraniczny w latach 1993-2001

W latach 1993-2001 handel zagraniczny Republiki Indonezji odnotowywał wzrost we wszystkich kategoriach, odnośnie zarówno do importu, eksportu, jak i do bilansu handlowego (eksport minus import) w relacji z krajami tworzącymi

Rys. 1. Wykres handlu zagranicznego Indonezji

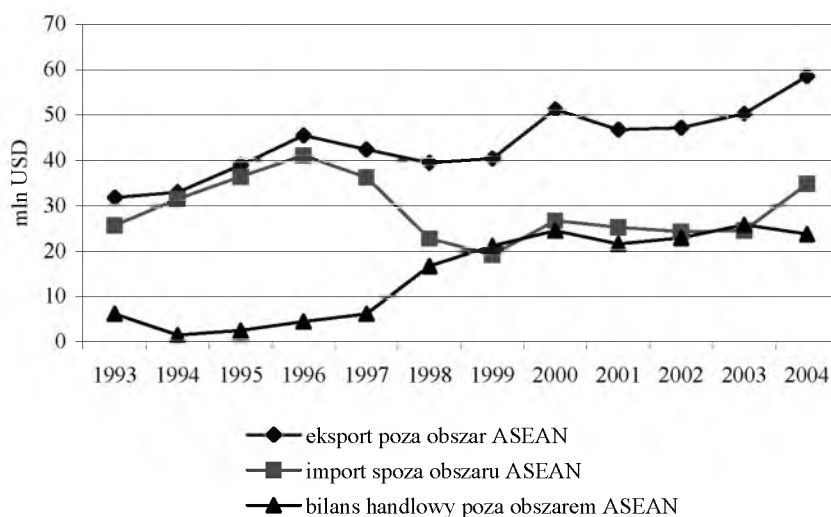
Źródło: opracowanie własne na podstawie www.aseansec.org.

Rys. 2. Wskaźniki handlu Indonezji w obszarze ASEAN

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.aseansec.org.

region ASEAN oraz z państwami spoza ASEAN-u. W okresie 1993-2001 wszystkie wskaźniki handlu zagranicznego rosły średniorocznie o 0,5-2,5%, poza wskaźnikiem określającym indonezyjski import z krajów leżących poza regionem ASEAN, gdyż w tym wypadku zanotowano brak wzrostu (wzrost o 0%) w tym samym okresie. Szczególną uwagę należy zwrócić właśnie na spadający import Indonezji po roku 1997, co wiązało się z problemami z płynnością finansową, brakiem akceptacji indonezyjskich L/C oraz zdecydowanym zubożeniem indonezyjskich przedsiębiorców rozliczających się w walucie indonezyjskiej.

Rys. 3. Wskaźniki handlu Indonezji poza obszarem ASEAN

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.aseansec.org.

5. Porównanie handlu zagranicznego Indonezji przed nadejściem i po nadejściu kryzysu

Wskutek przeprowadzonej analizy daje się zauważyć siedem wyników potwierdzających zmianę w strukturze i rozwoju handlu zagranicznego Republiki Indonezji przed kryzysem i po kryzysie z roku 1997. Pozostałe wyniki, dwa rezultaty hipotetycznego testu, potwierdzają, iż różnice wystąpiły zaledwie niewielkie, ale jednak wystąpiły. Rezultaty zbiorcze można znaleźć w tab. 2, zaś wyniki testów statystycznych w tab. 1.

W wyniku analizy można odrzucić hipotezy H1, H2, H3, a otrzymane dane wskazują, że kryzys miał bardzo niekorzystny wpływ na handel zagraniczny Republiki Indonezji, zwłaszcza na eksport do regionu ASEAN, eksport do regionu ASEAN oraz import produktów spoza regionu ASEAN. Widoczna jest też różnica

w bilansie handlowym w przypadku handlu zagranicznego zarówno z krajami z regionu ASEAN, jak i z tymi spoza ASEAN. Zupełnie zmieniona została dynamika indonezyjskiego handlu, przy czym kryzys bardziej dotknął obroty Indonezji z krajami spoza ASEAN.

Tabela 1. Średnie tempo zmian w czasie dla lat 1993-1996, 1998-2001, 2002-2004

Wyszczególnienie	1993-1996	1998-2001	2002-2004
Eksport	13,5% rocznie	4,8% rocznie	11,9% rocznie
Eksport do krajów wewnątrz ASEAN	18,4% rocznie	0,5% rocznie	14,3% rocznie
Eksport do krajów spoza ASEAN	12,6% rocznie	5,8% rocznie	11,3% rocznie
	1993-1996	1998-2001	2002-2004
Import	18,0% rocznie	4,2% rocznie	21,9% rocznie
Import z krajów wewnątrz ASEAN	18,4% rocznie	7,8% rocznie	29,9% rocznie
Import z krajów spoza ASEAN	16,9% rocznie	3,4% rocznie	19,7% rocznie
	1993-1996	1998-2001	2002-2004
Bilans handlowy	-5,2% rocznie	5,6% rocznie	-1,5% rocznie
Bilans handlowy wewnątrz ASEAN	5,6% rocznie	-7,5% rocznie	-33,2% rocznie
Bilans handlowy poza ASEAN	-10,1% rocznie	8,8% rocznie	1,7% rocznie

Tabela 2. Rezultaty zbiorcze

Numer	Wskaźnik handlu zagranicznego	W regionie ASEAN	Poza regionem ASEAN	W regionie ASEAN i poza regionem ASEAN
1	Eksport przed kryzysem i po kryzysie roku 1997	Była różnica	Nie było dużej różnicy	Była różnica
2	Import przed kryzysem i po kryzysie roku 1997	Nie było dużej różnicy	Była różnica	Była różnica
3	Bilans handlowy przed kryzysem i po kryzysie roku 1997	Była różnica	Była różnica	Była różnica

Nie można także wykluczyć wpływu zmian politycznych roku 1998 na handel zagraniczny Republiki Indonezji w latach 1998-2001. Francis Diebold w 1968 r. sformułował tezę, że o miejscu kraju w gospodarce światowej decyduje nie tylko poziom rozwoju technologicznego i tempo postępu, ale także umiejętność zarządzania²⁴. Zróżnicowane wyposażenie państw w kapitał ludzki ma szczególne znaczenie, gdy dochodzi do wymiany całego aparatu władzy na nowy. Tak stało się w roku 1998 w Indonezji, gdy do władzy doszli „nowi ludzie”, wybrani w demokratycznych wyborach. Zawirowania polityczne w latach 1998-2000 to także, oprócz

²⁴ J. Misala, *Współczesne teorie wymiany międzynarodowej i zagranicznej polityki ekonomicznej*, Warszawa 2003, s. 64.

kryzysu z roku 1997, potencjalna przyczyna zmiany dynamiki handlu zagranicznego Republiki Indonezji.

6. Podsumowanie

Z analizowanych danych można wyciągnąć podstawowy wniosek, że zaistniała znaczna różnica w handlu zagranicznym Republiki Indonezji w okresie przed kryzysem i po kryzysie z roku 1997. Kryzys ekonomiczny był więc nie tylko „azjatyckim kryzysem bankowym”, jak się go często nazywa, ale zdecydowanie także za paścią w handlu zagranicznym. W przypadku Indonezji problemy walutowe i bankowe wpłynęły więc także na wskaźniki handlu tego kraju, gdyż nastąpiło zahamowania indonezyjskiego importu, widoczne zwłaszcza w kontaktach handlowych z krajami spoza regionu ASEAN. W handlu zagranicznym, poza regionem ASEAN, pojawiła się nieufność do Indonezji jako kraju, co sprawiło, że przedsiębiorcy przez kilka lat bali się inwestować pieniądze w tym kraju. W przypadku Republiki Indonezji wymiana handlowa w regionie ASEAN wydaje się dużo bardziej stabilna niż kontakty handlowe z krajami spoza ASEAN, choć kryzys roku 1997 wyraźnie zagroził integracji handlowej z regionem ASEAN, a przede wszystkim bezpieczeństwu ekonomicznemu Republiki Indonezji. Wydaje się, że Indonezja będzie dążyć do dalszej integracji i otwarcia rynku, odchodząc od dotychczasowej polityki protekcjonizmu, co spowoduje zwiększenie obrotów handlowych i spowoduje większą konsolidację w ramach wspólnoty ASEAN.

Literatura

- Aniol W., *Geoekonomiczne dylematy w polityce współczesnych państw*, „Studia Europejskie” 2002 nr 2.
- Appleyard D., Field A., *International Economics*, Chicago 1998.
- Balassa B., *The Newly Industrialising Countries in the World Economy*, Oxford 1981.
- Chacholiades M., *International Economics*, Singapore 1990.
- Chmielowski P., *Doraźne środki zaradcze w walce z kryzysem walutowym – z doświadczeń tygrysów azjatyckich*, „Bank i Kredyt”, listopad-grudzień 2006.
- Corden M., *The Asian Crisis: a perspective after ten years*, „Asian-Pacific Economic Literature” 2007 nr 21.
- Dembe A., Boden L., *Moral hazard: a question of morality?*, „New Solutions” 2000 nr 10.
- Eccleston B., Dawson M., McNamara D., *The Asia-Pacific Profile*, London 1998.
- Hill H., *The Indonesian Economy*, Cambridge 2000.
- Jepang Diminata Bantuan Atasi Utang Swata*, Kompas, 23.01.2008.
- Kaufman G., Krueger T., Hunter W., *The Asian Financial Crisis: Origins, Implications and Solutions*, Boston 1999.
- Kozioł W., *Instytucjonalne uwarunkowania kryzysu azjatyckiego*, „Problemy Zarządzania” 2003 nr 3.
- Krugman P., Obstfeld M., *International Economics: Theory and Policy*, Addison-Wesley, 1997.

- Kupiecka E., *Kryzys finansowy w Indonezji w latach 1997-1998*, „Materiały i Studia”, NBP, 2003 nr 167.
- Małecki W., Sławiński A., Piasecki R., Żuławska U., *Kryzysy walutowe*, Warszawa 2001.
- Misala J., *Współczesne teorie wymiany międzynarodowej i zagranicznej polityki ekonomicznej*, Warszawa 2003.
- Porter M., *The Competitive Advantage of Nations*, London 1990.
- Prokurat S., *Polska-Indonezja*, „Stosunki Międzynarodowe” 2009 nr 2.
- Rhee C., Lee J., *Crisis and recovery: what we have learned from Korean experience?*, „Asian Economic Policy Review” 2007 nr 2.
- Rymarczyk J., *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, Warszawa 2006.
- Rynarzewski T., Zielińska-Głębocka A., *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Teoria wymiany i polityki handlu międzynarodowego*, Warszawa 2006.
- Salvador D., *International Economics*, New York 2004.
- Todaro M., *Economic Development*, New York 2000.
- World Bank, *The Credit Crunch in Thailand during the 1997-98 Crisis, 1998*, <http://www.worldbank.org/research/interest/conf/past/papersnov30-dec2/PAPBKK.pdf>, 14 kwietnia 2009.
- World Bank, *The East Asian miracle: The Economic Growth and Public Policy*, Washington 1993. www.aseansec.org.

CHANGES IN INDONESIAN INTERNATIONAL TRADE'S GEOGRAPHICAL STRUCTURE IN AND BEYOND ASEAN AS A RESULT OF THE 1997S CRISIS

Summary

This paper proves that when comparing the factual situation before and after 1997s crisis the major difference in Indonesia's manner of dealing with the task of international trade has appeared. The economic recession was not only "the Asian banking system's crisis", as it is being often called, but also, in case of Indonesia, the depression of international trade – in ASEAN itself and beyond the structure too. The monetary and banking system's problems had an impact on the country's currency exchange rate as well. Distrust of Indonesia had appeared causing the change in the country's international trade's geographical structure. The occurrence was particularly visible in Indonesian trade rates concerning countries beyond ASEAN region.